ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

БАБАНІНА Вікторія Вікторівна - доктор юридичних наук, професор провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ

ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4173-488X

УДК 342.95:347.998.85

DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.47

У статті здійснено аналіз історичного розвитку адміністративного судочинства в Україні, виокремлено періоди генези та їх особливості. У найбільш загальному вигляді в історії розвитку теорії адміністративного судочинства можна виділено шість основних періодів: 1) до 1904 року – період виникнення та теоретичного оформлення перших наукових концепцій адміністративної юстиції; 2) 1904–1917 роки – період розвитку теоретичних уявлень про основні моделі адміністративного судочинства; 3) 1917–1927 роки – період формування комуністичного уявлення про місце та роль адміністративного судочинства в радянській правовій системі; 4) 1927–1968 роки – період зниження теоретичного і практичного інтересу до інституту адміністративного судочинства; 5) 1968–1991 роки – період активізації загальнотеоретичних і галузевих досліджень інституту судового контролю за законністю дій та рішень органів публічного управління; 6) 1991 – по теперішній час – період науково-теоретичного обґрунтування найбільш оптимальної організаційно-правової моделі адміністративного судочинства, оцінки ефективності його функціонування, а також розробки заходів щодо удосконалення його адміністративно-правового регулювання. Аргументовано, що на відміну від кримінального судочинства, яке характеризується відносно стабільним та однотипним розвитком в межах відповідних правових систем, адміністративне судочинство виникало і розвивалось в різних країнах індивідуально, набуваючи нових форм вираження та пристосовуючись до пануючого в тій чи іншій країні політичного режиму. Упродовж майже двох сторіч сформувалась значна кількість унікальних моделей адміністративного судочинства, кожна з яких несе на собі відбиток найбільш значних історичних подій, що відбувались в соціально-економічному та політичному житті певної країни.

Ключові слова: суд, суддя, правосуддя, адміністративне право, спеціалізований суд, адміністративний суд, адміністративне судочинство.

Постановка проблеми

Спеціалізоване адміністративне судочинство виступає невід'ємним атрибутом сучасної правової демократичної держави. Як показує досвід розвитку демократії в більшості європейських країн, лише судова форма захисту прав людини здатна забезпечити реалізацію принципу відповідальності органів виконавчої влади та їх посадових осіб перед громадянами за свою діяльність. Лише в його рамках може відбуватися дійсно реальний захист їх прав, свобод та законних інтересів від неправомірних дій органів публічного управління. Відтак, реальне забезпечення можливості звернення до адміністративних судів характеризує ступінь розвитку демократії в країні і є однією з фундаментальних гарантій дотримання законності у сфері державного управління. З іншого боку, як справедливо відмічається в літературі, «наявність адміністративних су-

дів є показником розвиненості правосуддя в тій або іншій країні, його полісистемності» [4, с. 12]. Адже чим більш розгалуженою буде диференціація судочинства, чим глибшою буде спеціалізація судового розгляду окремих категорій справ, тим більш якісними та справедливими будуть ухвалені судові рішення, тим вищим буде рівень довіри населення до судової системи та державної влади в цілому.

Відразу ж зазначимо, що під час попереднього (пілотного) дослідження проблем ефективності функціонування адміністративного судочинства в Україні, виникла дещо складна ситуація, певне замкнуте коло. З одного боку, перш ніж дати науково обґрунтовану характеристику адміністративного судочинства як об'єкта науки адміністративного права, необхідно дослідити історію його виникнення та становлення, проаналізувати всі історичні події, які в тій чи іншій мірі впливали на його розвиток, а також на формування наукових уявлень про його правову природу. І лише після глибокого аналізу всіх зібраних матеріалів, проведення фундаментального історіографічного дослідження можна буде переходити на рівень теоретичних узагальнень наукових поглядів на його сутність і зміст. Однак, з іншого боку, для встановлення часу виникнення адміністративного судочинства в нашій країні, а також для визначення конкретних історичних подій, які суттєво вплинули на формування його сучасної організаційної моделі, необхідно принаймні знати, що це таке, який зміст вкладається в поняття «адміністративне судочинство», яке місце займає даний інститут в адміністративному праві. Адже неправильне розуміння мети, цільової спрямованості, завдань функцій, принципів організації та діяльності адміністративних судів є основною причиною виникнення тривалих і безрезультативних наукових суперечок, в яких кожен дослідник буде правий по своєму, в залежності від того, який зміст він вкладає в це поняття.

Метою статті є аналіз історичного розвитку адміністративного судочинства в Україні.

Виклад основного матеріалу

Для того, щоб глибше осмислити науково-теоретичні погляди на сутність адміністративного судочинства, а також з'ясувати основні причини та умови, що впливали на їх формування, нами було розроблено авторську періодизацію історії розвитку теорії адміністративного судочинства. У найбільш загальному вигляді в історії розвитку теорії адміністративного судочинства доцільно виділяти шість основних періодів: 1) до 1904 року – період виникнення та теоретичного оформлення перших наукових концепцій адміністративної юстиції; 2) 1904–1917 роки – період розвитку теоретичних уявлень про основні моделі адміністративного судочинства; 3) 1917–1927 роки – період формування комуністичного уявлення про місце та роль адміністративного судочинства в радянській правовій системі; 4) 1927–1968 роки – період зниження теоретичного і практичного інтересу до інституту адміністративного судочинства; 5) 1968–1991 роки – період активізації загальнотеоретичних і галузевих досліджень інституту судового контролю за законністю дій та рішень органів публічного управління; 6) 1991–по теперішній час – період науково-теоретичного обґрунтування найбільш оптимальної організаційно-правової моделі адміністративного судочинства, оцінка ефективності його функціонування, а також розробка заходів щодо удосконалення його адміністративно-правового регулювання. Проаналізуємо ці періоди більш детально.

І. До 1904 року – період виникнення та теоретичного оформлення перших наукових концепцій адміністративної юстиції. Далеко не всі науковці визнають факт існування адміністративного судочинства на теренах нашої держави в дореволюційний період. Однак, детальний аналіз наукових джерел свідчить про хибність подібних уявлень. Як справедливо з даного приводу зазначає І.В. Шруб, «адміністративна юстиція в Царській Росії дійсно існувала та в загальному вигляді утворювала дворівневу систему: … на вищому рівні функціонував І Департамент Правлячого Сенату …; нижчий рівень утворювали … губернські правління, … «присутствія», … спеціальні держав-

ні установи …» [24, с. 39]. Водночас, як нам вдалося з'ясувати, за ступенем розвитку та якістю адміністративно-правового регулювання вітчизняний інститут адміністративної юстиції відчутно поступався закордонним аналогам.

В аналізований період в юридичній літературі була відсутня єдність наукових поглядів на оптимальну модель організації адміністративного судочинства. Теоретичні дослідження даного інституту характеризувались різноманітністю підходів до розуміння його сутності та призначення, які відображали існуючий досвід організації адміністративної юстиції в зарубіжних країнах.

II. 1904–1917 роки – період розвитку теоретичних уявлень про основні моделі адміністративного судочинства. На початку XX ст. система органів адміністративної юстиції Російської імперії не відповідала теоретичним дослідженням, які проводились відомими вітчизняними та зарубіжними адміністративістами, а відтак не могла ефективно вирішувати основне покладене на неї завдання – захищати права та інтереси громадян у їх взаємовідносинах з органами публічного управління. На сторінках юридичної літератури того часу можна зустріти нищівну критику існуючого порядку вирішення скарг на дії та рішення органів державної влади та управління, що сприяло розумінню необхідності проведення масштабної реформи системи судово-адміністративних органів.

Активна теоретична розробка питань удосконалення організаційно-правових засад діяльності Правлячого Сенату почала давати свої перші практичні результати лише в 1904 році, коли було прийнято Указ «Про вжиття Сенатом дієвих заходів, направлених на охорону повної сили закону та забезпечення потерпілим захисту від неправомірних дій та рішень адміністрації» [12]. Саме з цим Указом більшість науковців пов'язує початок періоду активного реформування Правлячого Сенату як вищої інстанції в системі органів адміністративної юстиції Російської Імперії. Далі, майже 12 років Особлива нарада, яка була створена в 1905 році з метою розробки нового закону про Сенат, обговорювала різноманітні моделі організації органів адміністративної юстиції. І зрештою, наприкінці 1916 року Державна Дума нарешті приймає закон про внесення змін до структури Департаментів Сенату та порядку провадження у них, яким, по-суті, перетворює І Департамент Правлячого Сенату у Вищий адміністративний суд Російської Імперії.

Окрім найвищої інстанції, починаючи з 1904 року реформуються місцеві адміністративно-судові органи. При цьому активну роль у зазначеному процесі відіграли праці відомих юристів та політичних діячів. Так, наприклад, у 1906–1907 роках реформуванням місцевих органів адміністративної юстиції займався П. А. Столипін, програма реформ якого передбачала створення цілісної системи адміністративних судів (судово-адміністративних колегій) [2, с. 117], законодавче закріплення поняття адміністративного позову та процесуальних правил його розгляду та інші заходи з удосконалення діяльності органів губернського управління. Нажаль, запропонований П.А. Столипіним проєкт так і залишився нереалізованим.

Отже, на початку XX сторіччя на території нашої держави були зроблені перші кроки на шляху до побудови дійсно демократичного інституту адміністративного судочинства. Його законодавчо закріплена модель стала результатом кропіткої роботи вчених-адміністративістів, які протягом тривалого часу працювали над розробкою теоретичного підґрунтя судового порядку оскарження дій і рішень органів публічного управління.

III. 1917–1927 роки – період формування комуністичного уявлення про місце та роль адміністративного судочинства в радянській правовій системі. Після жовтневого перевороту 1917 року розпочинається якісно новий етап розвитку інституту адміністративної юстиції на території нашої держави. Його характерною рисою є різкі коливання основних векторів розвитку організаційно-правових форм функціонування адміністративних судів, що було обумовлено змінами, які відбувались в суспільно-політичному житті країни. Однак, враховуючи той факт, що основною метою нашого дослідження є аналіз ґенези розвитку саме

наукових уявлень про інститут адміністративного судочинства, нижче ми пропонуємо лише тезисно, в загальних рисах окреслити історичний процес становлення даного інституту після повалення царизму, а також у перші роки утвердження комуністичного режиму.

У період існування Центральної Ради УНР організаційно-правові засади діяльності адміністративних судів вперше були закріплені на конституційному рівні. Так, в ст. 63 Конституції УНР (Статут про державний устрій, права і вільності УНР від 29 квітня 1918 року) зазначалось, що «судова влада, на чолі з Генеральним Судом УНР, у межах цивільного, кримінального та адміністративного законодавства здійснюється винятково судами» [23, с. 91]. Дослівне тлумачення наведеного конституційного положення свідчить про прагнення законодавця відмежувати суди від законодавчих та адміністративних органів, а також закріпити поділ правосуддя за предметним критерієм на цивільне, кримінальне та адміністративне [8, с. 68].

У період існування Гетьманату створення національного Українського Суду визнавалось «однією з найголовніших умов розвитку незалежної України» [22, с. 4]. При цьому, як випливає з аналізу змісту Закону «Про тимчасовий державний устрій України» від 29 квітня 1918 року, найвищим судом з розгляду як із загальних, так і адміністративних справ, мав стати Генеральний Суд, в якому передбачалось функціонування відповідних судових палат [20].

У період існування Директорії УНР питання створення незалежної вертикалі адміністративних судів теж визнавалось одним із пріоритетних напрямів судової реформи. Проект Конституції УНР передбачав функціонування Вищого адміністративного суду, який мав перевіряти законність актів державних органів та органів місцевого самоврядування. Загальні суди мали виконувати функції судів першої інстанції з вирішення спорів у сфері публічного управління.

У період існування ЗУНР на законодавчому рівні було закріплено чітку диференціацію судів загальної юрисдикції як за територіальним, так і за предметним критерієм. При цьому адміністративні справи становили особливу групу справ.

Так у загальних рисах можна окреслити розвиток адміністративного судочинства в незалежній Україні в період між поваленням царизму та утвердженням комуністичного режиму. Ми вважаємо, що в цілому він йшов демократичним шляхом і враховував найкращі практики західноєвропейських держав.

У подальшому, вектор розвитку інституту адміністративного судочинства суттєво змінився. Так, на момент встановлення в Україні комуністичного режиму, в СРСР уже була сформована і успішно функціонувала «радянська модель» адміністративної юстиції.

IV. 1927–1968 роки – період зниження теоретичного і практичного інтересу до інституту адміністративного судочинства. У 1927 році розпочинається новий етап в історії становлення вітчизняного інституту адміністративного судочинства, і, відповідно, в історії розвитку наукових уявлень про нього. Зокрема, саме цього року (12 жовтня) було ухвалено Адміністративний кодекс УРСР [1]. При цьому варто зауважити, що Україна була єдиною республікою у складі СРСР, в якій було прийнято такий кодексі і на законодавчому рівні впроваджено адміністративно-процесуальний порядок розгляду та вирішення публічно-правових спорів. Прийняття Адміністративного кодексу науковці розцінюють як «значний прорив» [24, с. 47] у розвитку вітчизняного адміністративного законодавства, адже громадяни нарешті отримали ефективний механізм захисту їх суб'єктивних прав та інтересів.

Наступні 10 років радянська правова система розвивається під гаслом «тотального очищення судової системи від найменших проявів буржуазного інституту адміністративного судочинства». Дійсно, в умовах активного розвитку адміністративно-командної моделі управління політичними та суспільно-економічними процесами будь-які антибюрократичні заходи втрачали своє практичне значення. У зв'язку з цим, цілком закономірно можна було спостерігати поступову ліквідацію спеціалізованих адміністративних органів, які вирішували скарги на дії

та рішення органів влади, а також суттєве скорочення меж судового контролю за діями публічної адміністрації. Так, у вказаний період з числа справ особливого провадження було виключено цілу низку публічно-правових спорів, а саме: про внесення до суду предметів зобов'язання (депозит) (1927 р.); про розірвання шлюбу (1927 р.); про видачу судових наказів по актах (1928 р.) та деякі інші.

Водночас, стрімке збільшення чисельності бюрократичного апарату, створення різноманітних загальнодержавних і місцевих органів влади, та інші заходи, обумовлені встановленням тотального контролю держави над усіма сферами суспільного життя, призвели до загострення взаємовідносин громадян із суб'єктами публічного управління. У свою чергу, зростання числа публічно-правових спорів примусили радянську владу черговий раз «реанімувати» інститут судового контролю за діями органів державної влади. Так, спочатку у Конституції 1937 року, а потім у ще цілій низці нормативно-правових актів передбачається розширення компетенції судів загальної юрисдикції з розгляду та вирішення спорів адміністративно-правового характеру. Зокрема, в 1937 році встановлюється судовий порядок примусового стягнення майна на покриття недоїмок з державних та місцевих податків, обов'язкового окладного страхування, обов'язкових натуральних поставок та штрафів з колгоспів, кустарно-промислових артілей та окремих громадян. Згодом до категорій справ окремого провадження було віднесено вирішення ще цілої низки публічно-правових спорів: про визнання особи обмежено-дієздатною чи недієздатною (божевільною); про порушення договору контрактації; про ухилення від дорожнього будівництва; про неправильні записи в виборчих списках. Також в судовому порядку оскаржувались ухвали про позбавлення водійських прав, а також про накладення штрафів за шкоду, заподіяну мисливському і рибному господарству та лісопорушення. У 1961 році, Указом Президії ВР УРСР «Про подальше обмеження застосування штрафів, що накладаються в адміністративному порядку», запроваджується судовий порядок оскарження всіх постанов про накладення штрафів [16]. У цьому ж році приймається нова редакція Основ цивільного законодавства СРСР та союзних республік, в якій узагальнюються особливості судового оскарження дій та рішень органів публічного управління, а розгляд справ, що виникають з адміністративно-правових відносин, виділяється в окреме провадження.

V. 1968–1991 роки – період активізації загальнотеоретичних і галузевих досліджень інституту судового контролю за законністю дій та рішень органів публічного управління. Початок нового періоду в історії розвитку наукових уявлень про сутність і зміст інституту адміністративного судочинства пов'язаний із ухваленням 12 квітня 1968 року Президією Верховної Ради УРСР Указу «Про порядок розгляду пропозицій, заяв і скарг громадян» [19], який на довгі роки залишався основним нормативно-правовим актом у сфері адміністративно-процесуального регулювання процедури розгляду скарг, поданих у відомчому порядку або через громадські організації. Паралельно відбувається розширення меж судового контролю за діями та рішеннями публічної адміністрації. Так, в 1980 році приймається нова редакція Основ законодавства СРСР та союзних республік про адміністративні правопорушення [11], а в 1984 році – також і Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [7]. Серед іншого, КУпАП передбачив можливість оскарження постанови по справі про адміністративне правопорушення особою, щодо якої її винесено, та потерпілим (ст. 287), детально врегулював порядок (ст. 288 КУпАП), а також строки такого оскарження (ст. 289) [7]. Окрім постанов у справі про адміністративне правопорушення, в аналізований період за правилами окремого провадження суди розглядали ще близько 30 різних категорій спорів публічно-правового характеру про порушення суб'єктивних прав громадян у їх взаємовідносинах з органами публічного управління.

Наступним важливим кроком в історії становлення інституту адміністративного судочинства стало ухвалення нової Конституції СРСР 1977 року, а згодом, і Конститу-

ції УРСР 1978 року, у ст. 58 якої (та ст. 56 відповідно) вперше на конституційному рівні було закріплено право громадян на «оскарження дій службових осіб, державних і громадських органів, в тому числі в судовому порядку». Також Конституція гарантувала громадянам право на «відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями державних і громадських організацій, а також службових осіб при виконанні ними службових обов'язків» [9]. Саме після прийняття Конституції, як справедливо відмічають її сучасники, «в наукових джерелах все частіше можна зустріти твердження щодо визнання радянським законодавством (хоч і в дещо обмеженому вигляді) інституту адміністративного судочинства».

Однак, варто зауважити, що аналізована конституційна норма, незважаючи на її довгоочікуваність і прогресивний характер, ще ціле десятиріччя залишалась декларативною, оскільки закон, який би визначав механізм її практичної реалізації, був прийнятий лише 30 червня 1987 року Зокрема, мова йде про Закон СРСР «Про порядок оскарження до суду неправомірних дій посадових осіб, що порушують права громадян» [18]. Згідно цього Закону, предмет судового оскарження складали дії посадових осіб органів державної влади, вчинені з порушенням закону або з перевищенням повноважень, що порушували права громадян і внаслідок яких громадянин був незаконно позбавлений можливості повністю або частково реалізовувати права, надані йому законом або іншим нормативним актом, або ж на нього незаконно було покладено якийнебудь обов'язок [18].

Практика реалізації даного закону виявила цілу низку істотних прогалин та суперечностей, наявність яких фактично звела нанівець його ефективність і практичну доцільність. Саме тому, майже через два роки після введення в дію першої редакції закону, приймається, по-суті, його друга редакція – Закон СРСР від 2 листопада 1989 року «Про порядок оскарження до суду неправомірних дій органів державного управління та посадових осіб, що порушують права громадян»[17]. Новий Закон частково усунув недоліки попереднього, однак за межами судового оскарження все ще залишалась ціла низка спорів публічно-правового характеру (наприклад, про оскарження незаконної бездіяльності органів державної влади; дій та рішень представницьких органів влади; актів нормативного характеру та актів, щодо яких було встановлено інший порядок оскарження тощо), а також було збережено правило адміністративної преюдиції.

VI. 1991 рік–по теперішній час – період науково-теоретичного обґрунтування найбільш оптимальної організаційно-правової моделі адміністративного судочинства, оцінка ефективності його функціонування, а також розробка заходів щодо удосконалення його адміністративно-правового регулювання. З проголошенням незалежності України науково-теоретичне обґрунтування ідеї розбудови адміністративного судочинства, як спеціалізованого інституту з розгляду та вирішення публічно-правових спорів, перейшло у нову фазу. У першу чергу це пов'язано із ухваленням З'їздом народних депутатів СРСР Загальної декларації прав людини, ст. 8 якої гарантувала кожній людині право на «ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом» [5]. На реалізацію цієї міжнародної норми, 31 жовтня 1995 року вносяться зміни до глави 31-А ЦПК України (Скарги громадян на рішення, дії або бездіяльність державних органів, юридичних чи службових осіб у сфері управлінської діяльності) [13], спрямовані на розширення можливостей судового контролю за діями та рішеннями публічної адміністрації.

Наступний суттєвий крок на шляху до утвердження адміністративного судочинства, як самостійного різновиду правосуддя, був зроблений з прийняттям Конституції України. Зокрема, в ст. 55 Основного закону зазначається, що «права і свободи людини і громадянина захищаються судом», а також що «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [10]. Опосередковано адміністративного судочинства стосується також і ст. 125

Конституції, ч. 1 якої передбачала побудову системи судів загальної юрисдикції «за принципами територіальності та спеціалізації», а ч. 3 – закріплювала можливість створення вищих спеціалізованих судів [10].

Окрім створення відповідного законодавчого підґрунтя для функціонування адміністративного судочинства, про можливості даного інституту згадується також і в концептуальних документах, що визначали основні напрями реформування національної правової системи. Зокрема, мова йде про Концепцію судово-правової реформи 1992 року [15] та Концепцію реформи адміністративного права 1998 року [14]. Саме з прийняттям зазначених документів, як справедливо зауважує К. В. Гутаріна, «необхідність запровадження адміністративної юстиції в Україні була конкретизована і перед законодавцем та науковцями було поставлено дійсно складне завдання: вибір організаційно-правової моделі адміністративної юстиції, яка б найбільш повно відповідала українській правовій системі та національним традиціям» [3, с. 50].

Найбільш визначальною подією аналізованого періоду по праву слід вважати прийняття Верховною Радою України 6 липня 2005 року Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ), у якому вперше на законодавчому рівні було визначено повноваження адміністративних судів з розгляду адміністративних справ, порядок звернення осіб до адміністративних судів та порядок провадження в адміністративних справах [6]. Слід зазначити, що прийняття КАСУ є результатом багаторічної творчої діяльності колективу суддів, адвокатів, юристів та науковців – членів групи Кабінету Міністрів України з розробки Адміністративно-процесуального кодексу України (початкова назва КАСУ). Уже сама назва Кодексу відображає теоретико-правову концепцію, що активно розвивалася протягом останнього десятиріччя у вигляді форм і засобів функціонування адміністративної юстиції, зокрема, адміністративного процесу як складного правового явища. Як справедливо з даного приводу відмічається в літературі, «з прийняттям КАСУ, законодавець відкрив шлях становленню нового процесуального судочинства у сфері судового контролю за публічним управлінням, втілюючи в життя пріоритет конституційних гарантій захисту прав та свобод людини і громадянина» [21, с. 2].

Після прийняття КАСУ продовжилась і наразі ще триває активна законотворча робота з фактичного втілення законодавчо визначеної організаційно-правової моделі адміністративного судочинства, а також удосконалення адміністративно-правових засад його функціонування, що проявляється у підготовці нових та внесенні змін до вже існуючих нормативно-правових актів, які регулюють організацію та діяльність адміністративних судів. Основою такого процесу є ґрунтовні науково-теоретичні дослідження адміністративного судочинства, які спрямовані на розробку концептуальних процесуально-правових засад функціонування адміністративних судів, а також підвищення ефективності адміністративного судочинства як найбільш демократичного інституту захисту суб'єктивних прав і свобод громадян у їх взаємовідносинах з органами публічного управління.

Висновки

З науково-теоретичної точки зору більш обґрунтованим видається відокремлений науковий аналіз історії становлення адміністративного судочинства в Україні та історії формування наукових уявлень про його правову природу, сутність і зміст. Розвиток зазначених процесів йшов різними шляхами, а відтак, в історії їх становлення необхідно виділяти різні етапи.

У найбільш загальному вигляді в історії розвитку теорії адміністративного судочинства можна виділити шість основних періодів: 1) до 1904 року – період виникнення та теоретичного оформлення перших наукових концепцій адміністративної юстиції; 2) 1904–1917 роки – період розвитку теоретичних уявлень про основні моделі адміністративного судочинства; 3) 1917–1927 роки – період формування комуністичного уявлення про місце та роль адміністративного судочинства в радянській правовій системі; 4) 1927–1968 роки – період зниження теоретичного і практичного інтересу до

інституту адміністративного судочинства; 5) 1968–1991 роки – період активізації загальнотеоретичних і галузевих досліджень інституту судового контролю за законністю дій та рішень органів публічного управління; 6) 1991 – по теперішній час – період науково-теоретичного обґрунтування найбільш оптимальної організаційно-правової моделі адміністративного судочинства, оцінки ефективності його функціонування, а також розробки заходів щодо удосконалення його адміністративно-правового регулювання.

Література

1. Адміністративний кодекс України від 12 жовт. 1927 р. *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1927. № 63–65. С. 238–243.

2. Георгієвський Ю. В. Адміністративна юстиція : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків : Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 2004. 185 с.

3. Гутаріна К. В. Адміністративні суди України на шляху становлення. *Адвокат*. 2005. № 9. С. 48–54.

4. Димитров Ю. Адміністративна юстиція – атрибут демократичної правової держави. *Право України*. 2010. № 4. С. 7–14.

5. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

6. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text.

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text.

8. Конституції і конституційні акти України. *Історія і сучасність*. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 400 с.

9. Конституція (Основний закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік від 7 жовт. 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77#Text.

10. Конституція України : Основний Закон від 28 черв. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

11. Основи законодавства СРСР та союзних республік про адміністративні правопорушення : Закон від 1980 року.

12. Про вжиття Сенатом дієвих заходів, направлених на охорону повної сили закону та забезпечення потерпілим захисту від неправомірних дій та рішень адміністрації : Указ від 1904 року.

13. Про внесення змін до статей 235, 236 та глави 31-А Цивільного процесуального кодексу України : Закон України від 31 жовт. 1995 р. № 403/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/403/95-%D0%B2%D1%80#Text.

14. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22 лип. 1998 р. № 810/98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text.

15. Про Концепцію судово-правової реформи : постанова Верховної Ради України від 28 квіт. 1992 р. № 2296-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12#Text.

16. Про подальше обмеження застосування штрафів, які накладаються в адміністративному порядку : Указ Президії Верховної Ради УРСР від 15 груд. 1961 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1961. № 12. Ст. 28.

17. Про порядок оскарження до суду неправомірних дій органів державного управління та посадових осіб, що порушують права громадян : Закон від 1989 року.

18. Про порядок оскарження до суду неправомірних дій посадових осіб, що порушують права громадян : Закон від 1987 року.

19. Про порядок розгляду пропозицій, заяв і скарг громадян : Указ Президії Верховної Ради УРСР від 12 квіт. 1968 р.

20. Про тимчасовий державний устрій України : Закон від 1918 року.

21. Селіванов А. О. Адміністративне судочинство – новий інститут реалізації судової влади. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 10. С. 2–5.

22. Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму. Ч. 1 : посібник. Львів : Астролябія, 2003. 232 с.

23. Ткач Г. Й. Історія становлення і розвитку адміністративної юстиції в Україні.

Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : ІІІ регіональна наук. конф. (Львів, лютий 1997 р.). Львів, 1997. С. 91–95.

24. Шруб І. В. Функціонування адміністративних судів в Україні: організаційно-правові засади та їх реалізація : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ : Київський національний університет внутрішніх справ. 2009. 345 с.

8iktoria8@gmail.com

HISTORICAL DEVELOPMENT OF ADMINISTRATIVE JUDICIARY IN UKRAINE

The article analyzes the historical development of administrative justice in Ukraine, identifies the periods of genesis and their features. In the most general form, six main periods can be distinguished in the history of the development of the theory of administrative justice: 1) before 1904 – the period of the emergence and theoretical formulation of the first scientific concepts of administrative justice; 2) 1904–1917 – the period of the development of theoretical ideas about the main models of administrative justice; 3) 1917–1927 – the period of the formation of the communist idea of the place and role of administrative justice in the Soviet legal system; 4) 1927–1968 – the period of a decrease in theoretical and practical interest in the institute of administrative justice; 5) 1968–1991 – the period of intensification of general theoretical and sectoral research on the institute of judicial control over the legality of actions and decisions of public administration bodies; 6) 1991 – to the present – the period of scientific and theoretical substantiation of the most optimal organizational and legal model of administrative justice, assessment of the effectiveness of its functioning, as well as development of measures to improve its administrative and legal regulation. It is argued that, unlike criminal justice, which is characterized by relatively stable and uniform development within the framework of the relevant legal systems, administrative justice arose and developed in different countries individually, acquiring new forms of expression and adapting to the political regime prevailing in a particular country. Over almost two centuries, a significant number of unique models of administrative justice have been formed, each of which bears the imprint of the most significant historical events that took place in the socio-economic and political life of a particular country.

Keywords: court, judge, justice, administrative law, specialized court, administrative court, administrative justice.